

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ»

КАРБІВНИЧИЙ ІГОР ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 336:713.717

МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ БАНКУ

Спеціальність 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Суми – 2011

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Державному вищому навчальному закладі «Українська академія банківської справи Національного банку України».

Науковий керівник – доктор економічних наук, професор,
заслужений економіст України
Сало Іван Васильович,
Державний вищий навчальний заклад
«Українська академія банківської справи
Національного банку України»,
завідувач кафедри банківської справи

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, доцент
Мещеряков Андрій Адольфович,
Академія митної служби України
(м. Дніпропетровськ),
завідувач кафедри фінансів і кредиту;
кандидат економічних наук
Набок Руслан Миколайович,
Національний банк України,
заступник начальника управління –
начальник відділу аналізу
та внутрішніх процедур інспектування
Департаменту інспектування банків

Захист дисертації відбудеться “25” лютого 2011 р. о 13.00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 55.081.01 у Державному вищому навчальному закладі «Українська академія банківської справи Національного банку України» за адресою: 40000, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57, зала засідань вченої ради.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Державного вищого навчального закладу «Українська академія банківської справи Національного банку України» за адресою: 40000, м. Суми, вул. Покровська, 9/1.

Автореферат розісланий “24” січня 2011 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

І.М. Бурденко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Результативність заходів щодо стабілізації економіки країни в часи кризи, забезпечення повернення до сталого розвитку багато в чому визначається надійністю банківської системи та адекватністю її діяльності реальним економічним умовам. Ефективність основного виду банківської діяльності – кредитування – визначається мірою наукової обґрунтованості положень, на яких базуються кредитні відносини банків із позичальниками, методів формування та інструментів реалізації кредитної політики.

Дослідження банківської системи показує, що стрімке погіршення фінансового стану багатьох банків за останні роки було спричинено проблемами у кредитній діяльності. Значні збитки по даному напрямку діяльності зумовлюються невчасною сплатою відсотків за надані кредити, неповерненням самих боргів, а часто й залученням занадто дорогих кредитних ресурсів та нерентабельним їхнім розміщенням. У роки кризи з 2008 р. зростала питома вага прострочених кредитів, застосовувалась практика багаторазової їхньої пролонгації, а також спостерігалася затримка повернення позик клієнтами банку.

Окрім цього, недосконалий механізм формування та реалізації кредитної політики у вітчизняних банках створює суттєву перешкоду на шляху використання нагромадженого в світі досвіду досягнення економічного зростання за допомогою саме фінансово-кредитних важелів управління. Це особливо актуалізує необхідність теоретичного та практичного дослідження проблем формування та реалізації кредитної політики банків та особливостей їхніх кредитних відносин із позичальниками.

Зазначені проблеми знайшли відображення в сучасній економічній теорії, теорії фінансів та банківській справі. Питання економічної природи кредитної політики та окремі аспекти кредитних відносин банків досліджувалися такими вченими, як: Н.Г. Антонов, О.В. Васюренко, О.М. Гриценко, А.Г. Грязнова, А.О. Єпіфанов, Г.Г. Коробова, Л.П. Кролівецька, О.І. Лаврушин, В.Д. Лагутін, І.Д. Мамонова, Є.І. Мешкова, А.А. Мещеряков, А.М. Мороз, Р.М. Набок, М.А. Пессель, В. Полякова, Г.С. Панова, М.І. Савлук, В.Т. Севрук, І.В. Сало, М.І. Сивульський, І.В. Шамова та ін.

Слід констатувати, що більшість наукових праць українських і зарубіжних дослідників присвячена аналізу окремих аспектів організації кредитної діяльності в банках. Визнаючи важливість та практичну значимість таких напрацювань, підкреслимо, що в цілому відчувається дефіцит глибоких теоретичних досліджень та практичних рекомендацій стосовно вирішення проблем удосконалення кредитної політики саме з точки зору впливу на ефективність банківської діяльності, а отже, впливу на економічну систему в цілому. Недостатніми є напрацювання з науково-методичного забезпечення оцінки кредитного ризику, оцінки кредитоспроможності позичальника, врахування індивідуального підходу до кожного окремого позичальника. Потребують удосконалення рекомендації стосовно форм забезпечення кредитів та порядку їх повернення, узагальнен-

ня досвіду можливостей кредитної діяльності банків для вирішення проблеми економічного зростання.

Вищевикладене підкреслює актуальність зазначеної проблематики, мету дисертаційного дослідження, його завдання та зміст.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана у відповідності до програм і планів НДР, що виконувались у Державному вищому навчальному закладі «Українська академія банківської справи Національного банку України». Зокрема, її результати увійшли до тем «Сучасні технології фінансово-банківської діяльності в Україні» (номер державної реєстрації 0102U006965), «Реформування фінансової системи України в умовах євроінтеграційних процесів» (номер державної реєстрації 0109U006782) та «Розвиток механізму функціонування банківської системи України під впливом іноземного капіталу» (номер державної реєстрації 0107U012112). Автором у рамках вказаних НДР розроблено рекомендації щодо: впровадження сучасних методів оцінки кредитоспроможності потенційних позичальників банків, оцінки кредитного потенціалу банку, підвищення ефективності реалізації кредитної політики банку.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розвиток теоретико-методологічних і методичних засад та практичних рекомендацій щодо удосконалення механізму формування та реалізації кредитної політики банку. Для досягнення цієї мети в дисертації було передбачено постановку та вирішення таких завдань:

- поглибити наукові уявлення щодо змісту кредитної політики банку;
- виявити фактори, що визначають кредитну політику банку, і дати рекомендації щодо формування кредитної політики та механізму її формування та реалізації з позицій більш точного і повного їх відображення;
- дослідити методологічні аспекти оцінки фінансового забезпечення кредитної політики банку;
- з'ясувати підходи до оптимізації структури кредитного потенціалу банку;
- удосконалити методичні підходи до оцінки кредитоспроможності банку як однієї з основних складових його кредитної політики;
- розробити комплексний науково-методичний підхід до управління кредитними ризиками в банку.

Об'єктом дослідження є економічні відносини, що складаються між кредиторами і позичальниками у процесі формування та реалізації кредитної політики банку.

Предметом дослідження є механізм формування та реалізації кредитної політики українських банків.

Методи дослідження. Теоретично-методологічною основою дисертаційного дослідження є роботи вітчизняних та зарубіжних вчених із основ банківської справи. Для вирішення сформульованих в роботі завдань були використані загальнонаукові та специфічні методи, а саме: абстракції, узагальнення, логічний (для розкриття теоретичних основ формування кредитної політики бан-

ку та уточнення відповідної понятійної бази); групування, експертних оцінок, статистичного порівняння (для аналізу та оцінки кредитного портфеля вітчизняних банків; загалом та в розрізі їх основних елементів); з'ясування і формалізації прямих та зворотних зв'язків між економічними явищами і процесами (для визначення факторів формування кредитної політики банку); екстраполяції та прогнозування (для обґрунтування оптимальних напрямів формування кредитної політики банку в трансформаційних умовах здійснення діяльності).

Результати дисертаційної роботи в сукупності складають теоретико-методологічну основу та методичний інструментарій щодо розвитку механізму формування та реалізації кредитної політики банку. Інформаційно-довідкову базу дослідження становили Конституція України, закони і законодавчі акти, постанови Кабінету Міністрів України, постанови Національного банку України, укази Президента України, наукові публікації, дані Державного комітету статистики України, періодичні видання.

Наукова новизна одержаних результатів. У дисертації розроблено та обґрунтовано теоретико-методологічні підходи та методичні рекомендації щодо розвитку механізму формування і реалізації кредитної політики банку, а також практичні рекомендації щодо їх впровадження. Найсуттєвішими теоретичними і практичними результатами, які характеризують наукову новизну дослідження, є:

вперше:

- запропоновано науково-методичний підхід до формування кредитної політики банку на основі застосування процедур масштабної та імовірнісної оцінки ризиків його кредитної діяльності, що забезпечить застосування даної політики для мінімізації ризиків і ефективного управління невизначеними ситуаціями із врахуванням, в першу чергу, процентних та валютних ризиків, ризику ліквідності, а також ризиків відтоку клієнтів та падіння попиту на кредитні ресурси;

удосконалено:

- методичний підхід до оцінки кредитоспроможності потенційних позичальників банку на основі пропозицій щодо впровадження принципово різних алгоритмів проведення розрахунків рівня надійності для юридичної особи – корпорації та для підприємств малого і середнього бізнесу, та має здійснюватися з врахуванням галузевої спеціалізації;
- систему складових механізму формування кредитної політики банку на основі виділення цільових орієнтирів кредитної діяльності банку, принципів формування кредитної політики, факторів, що визначають кредитну політику банку (макроекономічні, мікроекономічні та фактори, що пов'язані із діяльністю позичальників банку), кількісних та якісних характеристик кредитної діяльності;

набули подальшого розвитку:

- теоретичні основи визначення кредитного потенціалу банку шляхом виділення двох взаємопов'язаних частин (імобілізованого кредитного потенціалу (кошти фонду обов'язкових резервів та резерву покриття втрати ліквід-

- ності) та мобілізованого потенціалу або потенціалу-нетто (власні кошти та частина залучених джерел фінансування, вільних від регулятивних вимог)), та визначення їх ролі у забезпеченні реалізації кредитної політики банку;
- теоретико-методологічні основи механізму формування та ефективної реалізації кредитної політики банку шляхом виокремлення у його структурі механізму фінансового забезпечення кредитної політики, основними елементами якого є джерела і методи формування кредитних ресурсів, та виокремлення механізму банківського кредитування, основним елементом якого є інструментарій здійснення кредитного процесу;
  - економічний зміст поняття «кредитна політика банку» як сукупності базових принципів, методів та критеріїв прийняття управлінських рішень в сфері кредитної діяльності банку з метою реалізації його кредитного потенціалу та ефективного впливу на економіку країни на різних рівнях. При цьому кредитну політику банку запропоновано розрізняти за основними цілями управління, виокремивши кредитну політику банку, що направлена на управління кредитним потенціалом та внутрішніми кредитними процесами, та кредитну політику банку, орієнтовану на управління діяльністю його клієнтів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні положення дисертаційного дослідження доведено до рівня методичних розробок і практичних рекомендацій. Результати дослідження впроваджено в діяльність комерційних банків: ПАТ «Акціонерний комерційний промислово-інвестиційний банк» – використання розробленої методики оцінки кредитоспроможності позичальників банку (довідка від 15.07.2010 № 18-1208); ПАТ «Банк Форум» – диференційований підхід до оцінки фінансового стану позичальників різних категорій (довідка від 09.07.2010 № 1200/07/255). Основні наукові результати дисертаційної роботи використовуються в навчальному процесі Східноєвропейського університету економіки та менеджменту при підготовці студентів напрямку «Економіка та підприємництво» спеціальності 6.050100 «Фінанси» при викладанні дисципліни «Банківські операції» (довідка від 08.06.2010 № 168/1).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження виконане автором самостійно, в ньому викладено авторські розробки щодо удосконалення механізму формування та реалізації кредитної політики банку. Опубліковані наукові праці містять лише ті положення, висновки та пропозиції дисертанта, що сформульовані особисто, відображають його конкретний внесок в розвиток теорії організації банківської діяльності. Наукові положення, висновки й рекомендації, які виносяться на захист, одержані автором самостійно.

Апробація результатів дослідження. Основні наукові результати дисертаційної роботи апробовано на 7 українських та міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема: «Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика» (м. Суми, 2006 р.), «Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ринків» (м. Черкаси, 2007–2008 рр.), «Економіка та фінанси в умовах глобалізації: досвід, тенденції та перспективи» (м. Макіївка, 2009 р.),

«Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України» (м. Суми, 2008–2010 рр.), «Фінанси в системі економічних відносин» (м. Черкаси, 2010 р.).

Публікації. Основні результати дослідження опубліковані у 16 наукових працях (загальний обсяг 4,6 друк. арк., особисто автору належить 4,2 друк. арк.), з них – одна монографія у співавторстві, 8 наукових фахових статей, 7 публікацій у матеріалах наукових конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 216 сторінок комп'ютерного тексту, що містить 19 таблиць та 10 рисунків, з яких 2 займають всю площу сторінки. Список використаних джерел включає 190 найменувань на 19 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі “Теоретико-методологічні основи формування та реалізації кредитної політики банку” досліджено економічну сутність та взаємозв'язок таких понять, як “кредит”, “політика”, “механізм” та “механізм формування та реалізації кредитної політики банку”; визначено основні елементи механізму формування та реалізації кредитної політики та досліджено вплив кредитного ризику банківської діяльності на формування його кредитної політики.

Дослідження сучасних наукових підходів до визначення економічної сутності кредитної політики банку дало змогу констатувати, що науковці традиційно виділяють банківську кредитну політику – зовнішню по відношенню до комерційного банку, зміст якої реалізується у межах єдиної грошово-кредитної політики держави, і кредитну політику банку – внутрішню, що формується власне банком. У роботі внутрішня кредитна політика банку розглядається у відповідності до основних цілей управління, з одного боку, як кредитна політика банку, що направлена на управління кредитним потенціалом та внутрішніми кредитними процесами, та, з іншого боку, – як кредитна політика банку, що направлена на управління діяльністю його клієнтів.

Автором акцентується увага на тому, що основні положення кредитної політики банку визначаються місією і стратегією розвитку банку і при цьому вона, у свою чергу, є основою для розробки тактики, процедур, правил і механізмів її реалізації. Саме на стадії розробки кредитної політики банку повинні вирішуватися завдання, пов'язані із створенням базових принципів, критеріїв, стандартів і лімітів кредитування для ухвалення управлінських рішень, обов'язкових для всіх структурних підрозділів банку. Таким чином, кредитна політика банку як базовий елемент процесу управління кредитним портфелем визначає довгострокові цілі банку в кредитній діяльності, враховуючи загальну спрямованість його функціонування.

У роботі обґрунтовано, що як складова загальної політики банку кредитна політика виконує специфічні функції, до яких слід віднести:

- формування системи цілей управління кредитною діяльністю банку;
- забезпечення узгодженості інтересів різних кредиторів та позичальників;
- оптимізацію окремих кредитних продуктів та кредитного портфеля банку загалом.

З'ясування основних властивостей кредитної політики банку дало змогу визначити її як сукупність базових принципів та критеріїв прийняття управлінських рішень в сфері кредитної діяльності банку з метою реалізації його кредитного потенціалу та ефективного впливу на економіку країни на різних її рівнях.

Кредитна політика банку пов'язана як з економічними, так і з адміністративно-управлінськими інструментами, важелями та методами, які складають основу механізму формування та реалізації кредитної політики (далі МФРКП).

При визначенні сутності МФРКП банку було встановлено наступне:

1) основним призначенням МФРКП банку є організація процесу кредитування, який набуває певної спрямованості та цільових орієнтирів у зв'язку з функціонуванням даного механізму;

2) МФРКП включає в себе як організацію процесу кредитування, так і дії суб'єктів управління через економічні й управлінські методи і важелі, що впливають на реалізацію кредитних відносин;

3) МФРКП банку не є статичним, а постійно розвивається, проходячи ряд стадій від простої функціональної до складної комбінованої управлінської системи;

4) ефективне функціонування МФРКП банку, у тому числі його інструменти, важелі та методи впливу на процес кредитування, залежать від повноти забезпечення економічних інтересів суб'єктів кредитних відносин;

5) забезпечуючи реалізацію процесу кредитування, МФРКП банку охоплює і регулятивні дії, спрямовані на його адаптацію до швидкозмінної господарської ситуації.

Таким чином, МФРКП банку являє собою систему дій та організаційно-економічних прийомів, інструментів впливу, за допомогою яких вводиться в дію процес кредитування, і регулювання якого здійснюється відповідно до визначених принципів. Механізм передбачає, що дані процеси відбуваються на основі інтеграції взаємозалежних і взаємопов'язаних елементів та можуть кількісно і якісно змінюватися під дією різноманітних факторів. Це дало змогу виділити основні елементи у формуванні кредитної політики банку:

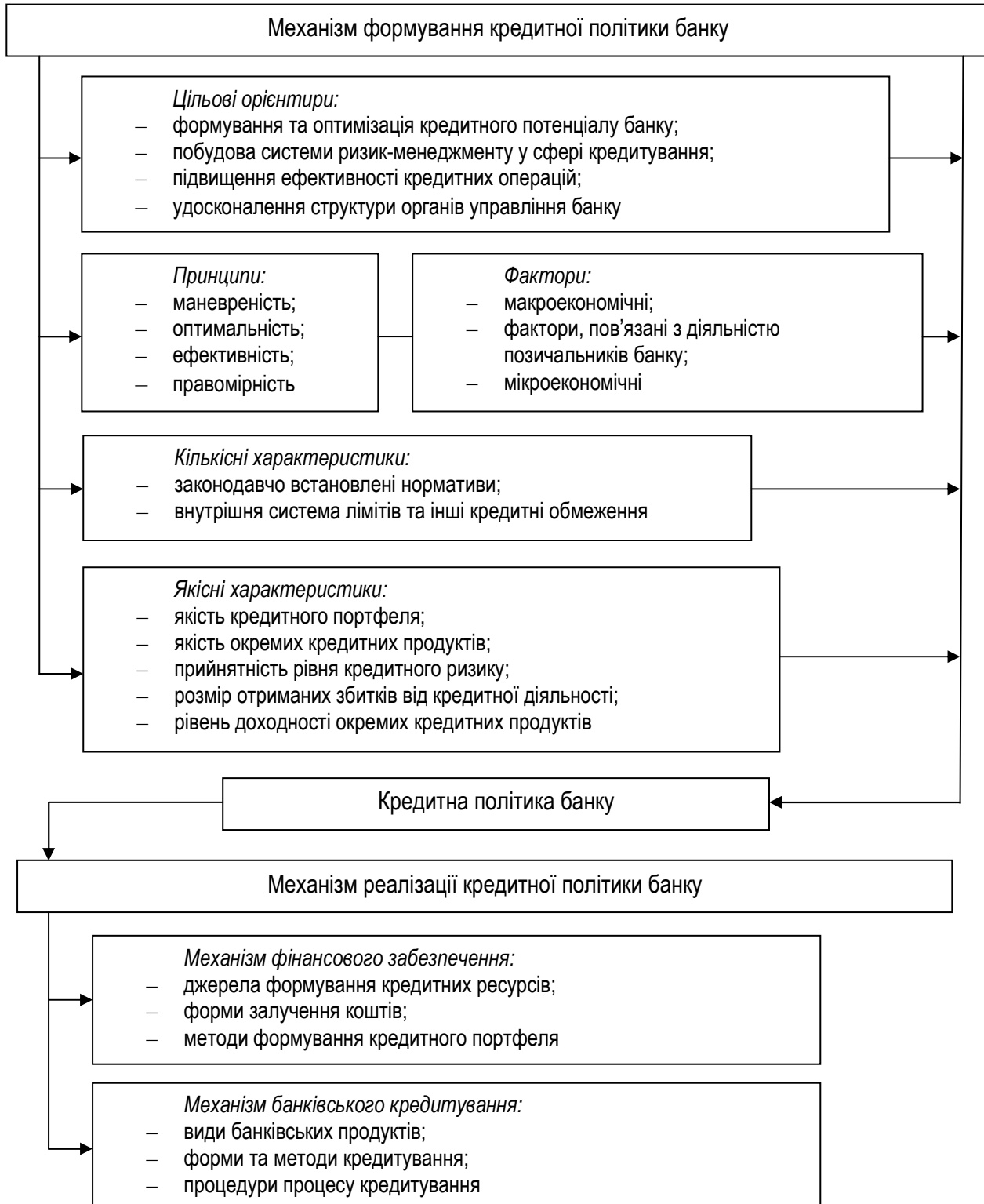
- цільові орієнтири кредитної діяльності банку;
- принципи організації кредитної діяльності та формування кредитної політики;
- фактори, що визначають кредитну політику;
- кількісні характеристики кредитної діяльності;
- якісні характеристики кредитної політики та кредитних продуктів.

Розгляд основних механізмів взаємодії всіх елементів формування кредитної політики банку дав змогу констатувати, що у своїй структурі кредитна політика передбачає наявність двох наступних ланцюгів: по-перше, механізм фінансового забезпечення кредитної політики, основними елементами якого є джерела формування кредитних ресурсів, форми та методи залучення коштів;

та, по-друге, механізм банківського кредитування, що реалізується через різноманітні кредитні процедури та види кредитних продуктів.

Схематично механізм формування та реалізації кредитної політики банку наведено на рис. 1.

Рис. 1. Схема механізму формування та реалізації кредитної політики банку

Автором обґрунтовується, що поділ всього МФРКП банку на окремі елементи є досить умовним, адже всі складові даного механізму тісно взаємодіють між собою, одночасно виконуючи функції різних за економічною сутністю компонентів. Так, наприклад, новий кредитний продукт банку, що розроблений відповідно до поточних принципів кредитної політики, з часом може набувати популярності і серед інших банків, тим самим впливаючи на кредитний ринок в країні загалом, змінюючи його, а отже поступово перетворюючись на фактор формування кредитної політики.

Суттєвий вплив на процеси формування та успішної реалізації кредитної політики в банку має кредитний ризик, що потребує розробки системи управління та його мінімізації. З'ясування основних факторів появи кредитних ризиків дало змогу класифікувати їх за трьома основними групами (зовнішні, внутрішні та ті, що пов'язані із особливостями діяльності позичальників банку), а також визначити основні напрями заходів щодо управління кредитними ризиками, які мають включати певні обмеження, спрямовані на зменшення кредитних ризиків (визначення концентрації та розміру кредитів, кредитування пов'язаних з банком осіб, встановлення лімітів), класифікацію кредитів та резервування.

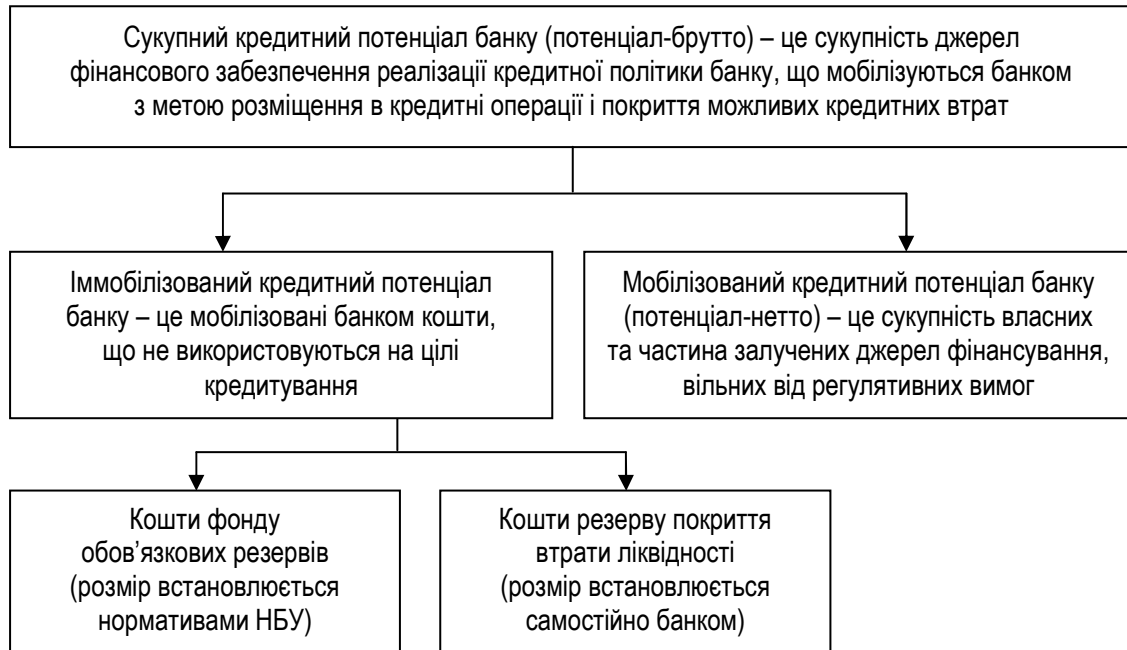
У другому розділі “Розвиток механізму формування та фінансове забезпечення реалізації кредитної політики банку” досліджено основні джерела фінансування кредитної діяльності банку, визначено структуру його кредитного потенціалу, з'ясовано умови та проблеми формування структури кредитного портфеля вітчизняних банків, досліджено сучасну банківську практику оцінки кредитоспроможності потенційних позичальників.

Визначивши властивий кредитній політиці МФРКП, було виділено у його складі механізм фінансового забезпечення реалізації кредитної політики банку. Виступаючи позичальником та вступаючи у взаємовідносини з різними кредиторами, банк здійснює діяльність, направлену на забезпечення кредитної політики джерелами фінансування.

Сукупність всіх мобілізованих банком джерел фінансування є сукупним кредитним потенціалом банку, але дані кошти не можуть використовуватися на цілі кредитування в повному обсязі. Зважаючи на те, що кошти фонду обов'язкових резервів та резерв покриття втрати ліквідності у формі коштів, що знаходяться в касі банку і на його кореспондентському рахунку, не можуть використовуватися банком для здійснення кредитної діяльності – ці кошти слід розглядати як іммобілізований запас, а сукупний кредитний потенціал банку – як кредитний потенціал-брутто.

Структура чистого кредитного потенціалу-нетто являє собою сукупність власних і частину залучених джерел фінансування, вільних від регулятивних вимог, а також кредитно-інвестиційний портфель банку (рис. 2).

При цьому у вузькому розумінні кредитний потенціал банку можна розглядати як сукупність джерел фінансового забезпечення реалізації кредитної політики банку, які характеризують обсяг потенційних кредитних вкладень банку.

Рис. 2. Структура сукупного кредитного потенціалу банку

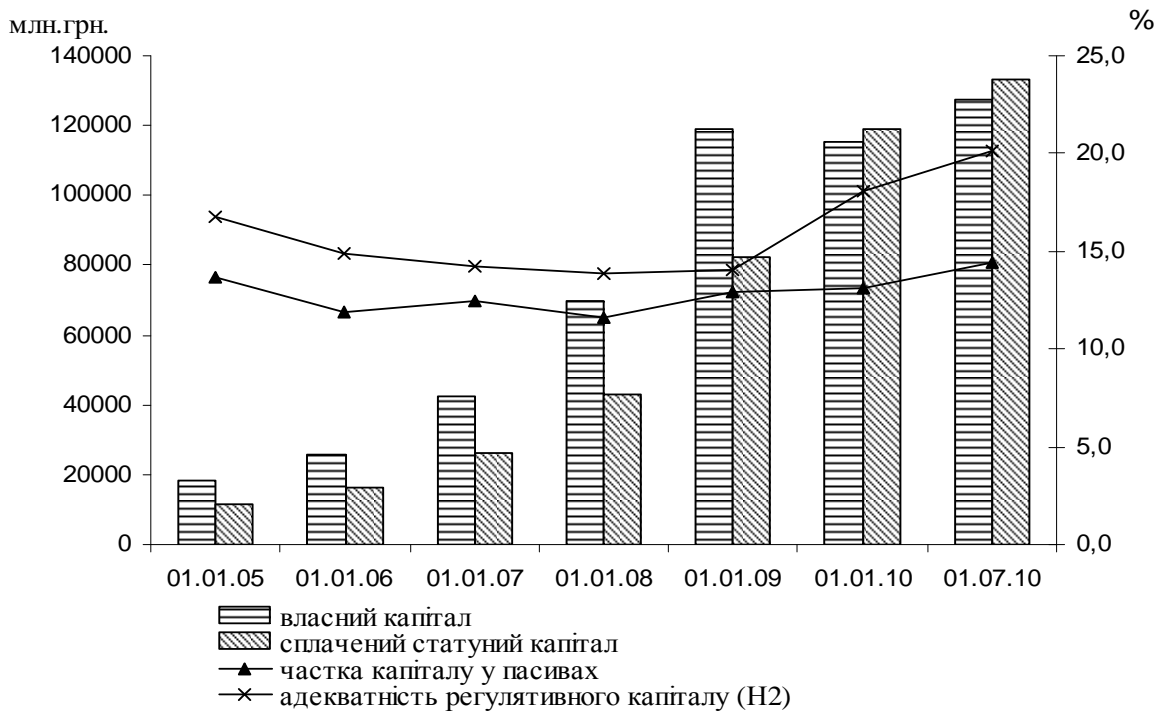
У дослідженні обґрунтовується, що ефективність використання коштів кредитного потенціалу досягається при дотриманні комплексу умов, коли:

- забезпечується необхідний мінімум ліквідності;
- використовується вся сукупність коштів кредитного потенціалу;
- досягається максимально високий прибуток на кредитний потенціал за умови прийняттого рівня кредитного ризику.

Кожен банк самостійно визначає величину власних коштів та їх структуру, виходячи із розробленої ним кредитної політики та загальної стратегії розвитку. Протягом 2004-2007 років спостерігалось зростання власного та статутного капіталу банків у середньому на 55 % щорічно. Однак станом на 01.01.2008 відносні показники капіталізації досягли своїх мінімальних значень: частка капіталу у пасивах становила 11,6 %; адекватність регулятивного капіталу (H2) – 13,9 % (рис. 3). За результатами 2008 року власний капітал банків України зріс на 71 %, а статутний – майже у два рази. Значний збиток (38,5 млрд грн.), отриманий банківською системою України за результатами 2009 року, призвів до зменшення власного капіталу банків, однак відносні показники капіталізації продовжували покращуватись за рахунок збільшення статутного капіталу та зменшення обсягу наданих кредитів. За результатами 6 місяців 2010 року збиток банківської системи України становив 9,4 млрд грн., але власний капітал та відносні показники капіталізації продовжували зростати за рахунок збільшення статутного капіталу та повільних темпів нарощування кредитного портфеля.

Враховуючи тяжкі наслідки фінансової кризи для банківського сектора, нарощування власних капіталів банків є однією із найбільш актуальних проблем. Динаміка капіталізації банків України у найближчій перспективі стане

одним із основних факторів розширення кредитної активності банків. Дана теза набуває додаткового значення, враховуючи ймовірність суттєвого підвищення регулятивних вимог щодо капіталу банків.

Рис. 3. Капіталізація банків України у 2004-2010 роках

Величина власного капіталу банку прямо залежить від результатів кредитної діяльності та її ефективності: чим більш стабільні процентні доходи банку і більша величина отриманого прибутку, тим вищим є рівень капіталізації банку. Такий взаємозв'язок дав змогу зробити висновок про те, що кількісні параметри кредитної політики банку знаходяться в прямій залежності від капітальної частини кредитного потенціалу – власного капіталу, величина якого, у свою чергу, прямо пропорційна якісним характеристикам кредитної політики.

У другому розділі роботи також проводився аналіз основних тенденцій банківського кредитування. Основні показники, що характеризують динаміку, структуру, доходність та якість кредитного портфеля банків України, наведено у таблиці 1.

Враховуючи показники, наведені у таблиці 1, можна виділити наступні періоди у розвитку банківського кредитування в Україні: 1) 2006-2007 роки – динамічне нарощування обсягів кредитування на фоні прийнятних показників якості кредитного портфеля; 2) 2008 рік – період зміни тенденцій; 3) 2009 рік – суттєве погіршення усіх показників банківського кредитування; 4) 11 місяців 2010 року – період часткового виходу із кредитної кризи.

Протягом першого періоду кредитний портфель банків зростав більш ніж на 70 % щорічно, причому випереджаючими темпами зростали довгострокові кредити. Резерви під кредитні ризики та прострочена заборгованість за креди-

тами зростали меншими темпами, ніж обсяг кредитного портфеля. Спостерігалось поступове зменшення середньозважених ставок за наданими кредитами. Єдиним показником, що викликав певне занепокоєння, були випереджаючі темпи кредитування ФО у порівнянні із кредитуванням СГД.

Таблиця 1

Основні показники розвитку банківського кредитування в Україні

Показники	За станом										
	01.01.2006	01.01.2007		01.01.2008		01.01.2009		01.01.2010		01.12.2010	
	значення	значення	коєф. росту	значення	коєф. росту	значення	коєф. росту	значення	коєф. росту	значення	коєф. росту
Кредити надані, млн. грн.	156268	268294	1,72	485368	1,81	792244	1,63	747348	0,94	757891	1,01
Частка довгострокових кредитів, %	55	59	1,06	60	1,03	64	1,07	59	0,92	55	0,94
Співвідношення кредитів, наданих СГД, до кредитів, наданих ФО, %	329	216	0,66	180	0,83	176	0,98	213	1,21	263	1,23
Прострочена заборгованість за кредитами, млн. грн.	3379	4456	1,32	6357	1,43	18015	2,83	69935	3,88	90319	1,29
Резерв на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями, млн. грн.	8328	12246	1,47	18477	1,51	44502	2,41	99238	2,23	114774	1,16
Норматив великих кредитних ризиків (Н8), %	203	191	0,94	171	0,89	187	1,10	169	0,90	153	0,91
Норматив кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам (Н10), %	7,1	5,9	0,83	6,8	1,15	5,8	0,85	3,3	0,57	2,7	0,82
Середньозважені ставки за кредитами, наданими протягом звітного періоду, %	14,6	14,1	0,97	13,5	0,96	16,0	1,19	18,3	1,14	14,6	0,80

Джерело: складено автором за даними офіційного сайту Національного банку України – www.bank.gov.ua.

У 2008 році відбулась зміна тенденцій: позитивні показники, які спостерігались протягом перших трьох кварталів, змінились на негативні у IV кварталі. Як видно із таблиці 1, позитивні тенденції знайшли відображення у зростанні кредитного портфеля банків та збільшенні частки довгострокових кредитів. Негативні тенденції проявились у зростанні більше ніж у 2 рази простроченої заборгованості та резервів. Крім того, майже на 20 % зросли середньозважені кредитні ставки. За результатами 2009 року спостерігались виключно негативні тенденції: зменшення обсягу кредитного портфеля, збільшення частки короткострокових кредитів, збільшення майже у 4 рази простроченої заборгованості, подальше зростання кредитних ставок.

Протягом 11 місяців 2010 року, з одного боку, спостерігались позитивні тенденції, що засвідчують поступовий вихід із фінансової кризи (незначне зростання сукупного кредитного портфеля, істотне зниження кредитних ставок); а з іншого – продовжувала погіршуватись якість кредитного портфеля банків (прострочені кредити досягли 12 % кредитного портфеля, а резерви за кредитними операціями – 15 %).

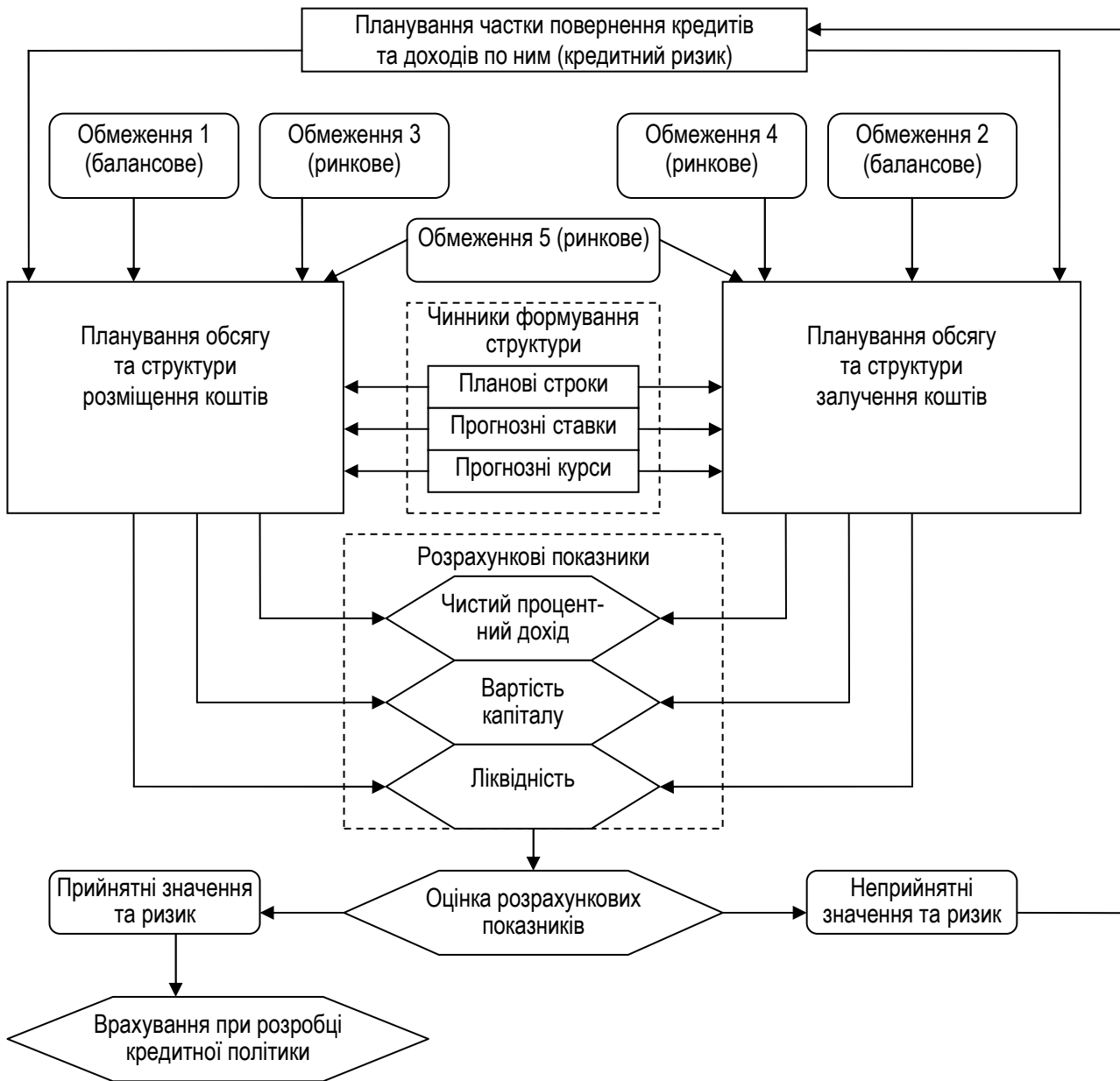
У третьому розділі “Напрями підвищення ефективності формування та реалізації кредитної політики” розкрито шляхи оптимізації фінансового забезпечення механізму реалізації кредитної політики банку як важливого чинника ефективної діяльності та обґрунтовано потребу в удосконаленні його законодавчого забезпечення, розроблено новий методичний підхід до оцінки кредитоспроможності позичальника банку та оцінювання і управління кредитними ризиками в банку.

Невід’ємною складовою МФРКП банку є визначення критеріїв оцінювання кредитоспроможності його потенційних позичальників, на основі яких має формуватися методика визначення класу надійності позичальника. Тому, врахувавши результати дослідження існуючих методів та моделей оцінки кредитоспроможності позичальників у вітчизняних банках, у роботі запропоновано власний науково-методичний підхід до оцінки кредитоспроможності позичальника банку – юридичної особи. Особливість даного підходу полягає в тому, що він орієнтований окремо на підприємства малого і середнього бізнесу, на корпоративний сектор економіки, але базується на спільних положеннях, серед яких:

- оцінка фінансового стану позичальника – юридичної особи здійснюється з урахуванням його галузевої спеціалізації;
- банк може самостійно встановлювати нормативні значення та відповідні бали для кожного показника залежно від його вагомості (значимості) серед інших показників, що можуть свідчити про найбільшу ймовірність виконання позичальником зобов’язань за кредитними операціями;
- нормативні значення кожного показника (крім суб’єктивних) визначаються для сегмента малого та середнього бізнесу в залежності від середньогалузевих показників по Україні;
- клас позичальника банку за результатами оцінки його фінансового стану визначається на підставі основних показників та коригується з урахуванням додаткових (суб’єктивних) показників.

На відміну від існуючих у вітчизняних банках методик оцінки кредитоспроможності потенційних позичальників, запропонований підхід передбачає врахування факторів впливу на фінансово-господарську діяльність суб’єктивного характеру, зокрема, таких, як: ефективність управління позичальника, його ринкова позиція і залежність від циклічних та структурних змін в економіці та галузі, професіоналізм керівництва, ділова репутація, історія погашення кредитної заборгованості.

Для ефективного виконання завдання раціонального формування кредитної політики в банку та успішної її реалізації розроблено комплексний науково-методичний підхід до управління кредитними ризиками в банку як частини загальної системи оцінки та управління ризиками. Алгоритм реалізації розробленого науково-методичного підходу наведено на рис. 4.

Рис. 4. Комплексний науково-методичний підхід до управління кредитними ризиками банку

Спочатку проводиться оцінка частки повернення кредитів та доходів по ним (кредитний ризик). Оскільки кредити становлять близько 70 % банківських активів, можна вважати, що зазначений показник характеризує якість активів в цілому. Даний параметр банк планує на основі вивчення внутрішніх факторів,

а також враховує чинники, що не залежать від його діяльності (прогнозні макроекономічні показники, зміни нормативно-правової бази, тенденції на національному та світових фінансових ринках і т.д.).

Далі банк планує структуру та обсяг розміщення і залучення коштів, враховуючи обґрунтовані у дисертаційній роботі ринкові й балансові обмеження, розраховані у відповідності до запропонованих методичних підходів прогнозні показники якості активів, прогнозні ринкові процентні ставки та курси валют, а також планову строкову структуру активів і пасивів.

На наступному етапі проводяться обчислення процентних доходів, вартості власного капіталу й ліквідності у залежності від зміни планових та прогнозних показників, а саме: якості активів (кредитний ризик), процентних ставок (процентний ризик) та курсів валют (валютний ризик). У процесі обчислень також визначається ризик падіння рівня ліквідності. Якщо отримані значення наведених вище розрахункових показників та пов'язані з ними ризики не відповідають цілям банку, необхідно повторити увесь цикл наведеного на рис. 4 алгоритму з урахуванням отриманих результатів.

Даний науково-методичний підхід побудовано на основі складання адекватної системи процедур обчислення масштабної та імовірнісної оцінки кредитного ризику. Розроблений підхід призначений для вимірювання та управління кредитним ризиком банку з урахуванням процентних та валютних ризиків, ризику ліквідності, а також зовнішніх ризиків (падіння попиту на кредитні ресурси, можливостей банку щодо залучення коштів). Крім кредитних ризиків, на основі розробленого підходу можна одержувати загальну оцінку ризиковості банківської діяльності у формі функціональної залежності від зміни валютних курсів, процентних ставок, структури і якості активів і пасивів.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі наведено нове вирішення наукового завдання розвитку механізму формування та реалізації кредитної політики банку на основі раціонального використання кредитного потенціалу в умовах структурних трансформацій вітчизняної економіки, що виявляється в таких основних наукових і практичних результатах:

1. Сформульовано авторське визначення економічної сутності кредитної політики банку як сукупності базових принципів та критеріїв прийняття управлінських рішень у сфері кредитної діяльності банку з метою реалізації його кредитного потенціалу та ефективного впливу на економіку країни на різних рівнях.

2. Обґрунтовано, що механізм формування кредитної політики банку передбачає взаємодію низки взаємопов'язаних елементів, зокрема: цільових орієнтирів кредитної діяльності банку; принципів формування кредитної політики; факторів, що визначають кредитну політику банку (макроекономічних, мікроекономічних та факторів, що пов'язані із діяльністю позичальників банку); кількісних та якісних характеристик кредитної діяльності.

3. Запропоновано у структурі механізму ефективної реалізації кредитної політики виділяти дві складові: механізм фінансового забезпечення кредитної політики, основними елементами якого є джерела і методи формування кредитних ресурсів, та механізм банківського кредитування, що реалізується за допомогою інструментарію здійснення кредитного процесу.

4. Обґрунтовано необхідність виділяти у понятійній базі дослідження механізму формування та реалізації кредитної політики банку поняття «кредитний потенціал банку», економічна сутність якого являє собою сукупність джерел фінансового забезпечення реалізації кредитної політики банку, що мобілізуються банком з метою розміщення в кредитні операції і покриття можливих кредитних втрат. У структурі сукупного кредитного потенціалу банку було виділено іммобілізований потенціал (кошти фонду обов'язкових резервів та резерву покриття втрати ліквідності) та мобілізований потенціал або потенціал-нетто (власні кошти та частина залучених джерел фінансування, вільних від регулятивних вимог).

5. Доведено, що сучасна кредитна політика банків має враховувати наступні ознаки кредитного ринку: диспропорції в структурі кредитного потенціалу банків, що виражаються в низькій частці постійної його складової; жорсткі регулятивні вимоги НБУ, які стосуються формування кредитної політики; низьку кредитоспроможність підприємств, що ускладнює перспективне прогнозування фінансового стану позичальників та оцінку джерел забезпечення поворотності кредитів.

6. Визначено, що основним методом фінансового забезпечення механізму реалізації кредитної політики вітчизняних банків на сучасному етапі розвитку економіки має бути диверсифікація кредитного потенціалу банку шляхом впровадження нових депозитних продуктів і залучення нових клієнтів. При цьому диверсифікація депозитних продуктів банку повинна проводитися за сумами залучених коштів, термінами, способами та методами залучення коштів. Удосконалення управління депозитними операціями банку сприятиме трансформуванню коштів, залучених із депозитних джерел в кредитний потенціал банку.

7. Удосконалено методичний підхід до оцінки кредитоспроможності позичальника банку – юридичної особи окремо для суб'єктів корпоративного бізнесу та для підприємств малого і середнього бізнесу, основною складовою якої є оцінка фінансового стану позичальника, що здійснюється з урахуванням його галузевої спеціалізації.

8. Розроблено комплексний науково-методичний підхід до управління кредитними ризиками в банку на основі побудови адекватної системи процедур обчислення його масштабної та імовірнісної оцінки. Розроблений підхід призначений для вимірювання й управління кредитним ризиком банку з урахуванням процентних та валютних ризиків, ризику ліквідності, а також ризиків відтоку клієнтів та падіння попиту на кредитні ресурси.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

Монографії

1. Карбівничий І. В. Банківське посередництво у кредитуванні суб'єктів господарювання / І. В. Карбівничий // Фінансове посередництво: проблеми і перспективи розвитку: колективна монографія / за заг. ред. професора Васенка В.К. – Черкаси : Вид-во ПП Чабаненко Ю.А. – Черкаси, 2009. – С. 125–160.

Статті у наукових фахових виданнях

2. Карбівничий І. В. Вплив процентної ставки на формування кредитної політики комерційного банку / І. В. Карбівничий, Н. Г. Слов'янська // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник наукових праць. – Т. 14. – Суми : УАБС НБУ, 2005. – С. 89–95 (*Особистий внесок: обґрунтування взаємозв'язку процентної ставки НБУ та кредитної політики*).
3. Карбівничий І. В. Теоретичні аспекти формування кредитної політики банку / І. В. Карбівничий // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник наукових праць. – Т. 17. – Суми : УАБС НБУ, 2006. – С. 264–270.
4. Карбівничий І. В. Стратегічне управління кредитної діяльності банківської установи / І. В. Карбівничий // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник наукових праць. – Т. 20. – Суми : УАБС НБУ, 2007. – С. 58–64.
5. Карбівничий І. В. Методологічні основи формування кредитних ресурсів банків / І. В. Карбівничий // Науковий журнал «Вісник Хмельницького національного університету» Економічні науки. № 1, 2008, том 2. – С. 59–64.
6. Карбівничий І. В. Оцінка впливу депозитів на формування кредитного потенціалу / І. В. Карбівничий // Науковий вісник Полтавського національного технічного університету ім. Юрія Кондратюка «Економіка і регіон» № 4 (19), 2008 – С. 128–131.
7. Карбівничий І. В. Консолідація в банківському секторі як необхідність сьогодення / І. В. Карбівничий // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Фінансовий ринок України: стабілізація та євроінтеграція : збірник наукових праць) / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; редкол.: відп. ред. Є.І. Бойко. – Львів, 2009. – Вип. 2 (76). – С. 380–391.
8. Карбівничий І. В. Оптимізація фінансового забезпечення механізму кредитної політики банку / І. В. Карбівничий // Щомісячний інформаційно-аналітичний журнал «Економіка. Фінанси. Право» № 3/2010. – С. 17–22.
9. Карбівничий І. В. Кредитна політика як ключовий елемент корпоративного управління банку / І. В. Карбівничий // Науковий журнал «Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту» № 1 (7), 2010 – С. 87–93.

Публікації у матеріалах наукових конференцій

10. Карбівничий І. В. Теоретичні аспекти формування кредитної політики банку / І. В. Карбівничий // Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика :

- збірник тез доповідей I Міжнародної науково-практичної конференції (25–26 травня 2006 р.) – Суми : УАБС НБУ, 2006. – С. 90–92.
11. Карбівничий І. В. Методологічні основи формування кредитних ресурсів банків / І. В. Карбівничий // Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ринків : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 15–16 листопада 2007 р. – Черкаси : ЧБС УБС НБУ, 2007. – С. 188–190.
  12. Карбівничий І. В. Оцінка впливу депозитів на формування кредитного потенціалу / І. В. Карбівничий // Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ринків : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, 25–26 вересня 2008 р. – Черкаси : ЧБС УБС НБУ, 2008. – С. 112–113.
  13. Карбівничий І. В. Значення депозитного формування ресурсів банку в умовах кризи / І. В. Карбівничий // Збірка тез I Міжнародної науково-практичної конференції «Економіка та фінанси в умовах глобалізації: досвід, тенденції та перспективи», 22–24 квітня 2009 р. – Макіївка : МЕГІ, 2009. – 1 том. – С. 91–94.
  14. Карбівничий І. В. Мінімізація кредитних ризиків за допомогою кредитної політики / І. В. Карбівничий // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник тез доповідей XII Всеукраїнської науково-практичної конференції (12–13 листопада 2009 р.): у 2 т. / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи». – Суми : ДНВЗ «УАБС НБУ», 2009. – Т. 2. – С. 30–31.
  15. Карбівничий І. В. Можливості оптимізації фінансового забезпечення механізму кредитної політики як необхідність у створенні стабільних кредитних ресурсів банку / І. В. Карбівничий // Фінанси в системі економічних відносин : збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту економіки і менеджменту СУЕМ, 17 лютого 2010 р. – Черкаси : Східноєвропейський університет економіки і менеджменту, 2010. – С. 57–59.
  16. Карбівничий І. В. Ефективне корпоративне управління як основа успішної кредитної політики банку / І. В. Карбівничий // Наука-2010: проблеми та перспективи розвитку : тези виступів та доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції, Черкаси, 22–23 квітня 2010 р. : у 2 т. – Черкаси : СУЕМ, 2010. – С. 42–43.

АНОТАЦІЯ

Карбівничий І.В. Механізм формування та реалізації кредитної політики банку. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит. – Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України», Суми, 2011.

У дисертаційній роботі систематизовано та узагальнено теоретичні засади формування, досліджено напрямки реалізації та визначено шляхи удосконалення кредитної політики банку.

Сформульовано авторське визначення економічної сутності кредитної політики банку та досліджено ключові елементи механізму формування даної політики. Обґрунтовано доцільність виділення у структурі механізму ефективної реалізації кредитної політики механізму банківського кредитування та механізму фінансового забезпечення, який вивчався на основі дослідження кредитного потенціалу банку.

Удосконалено методику оцінки кредитоспроможності позичальника банку – юридичної особи на основі врахування величини позичальників та їх галузевої спеціалізації. Розроблено комплексний науково-методичний підхід до управління кредитними ризиками в банку на основі побудови адекватної системи процедур обчислення їх масштабної та імовірнісної оцінки. Розроблений підхід призначений для вимірювання й управління кредитним ризиком банку з урахуванням процентних та валютних ризиків, ризику ліквідності, а також ризиків відтоку клієнтів та падіння попиту на кредитні ресурси.

Ключові слова: кредитна політика банку, механізм реалізації кредитної політики, кредитний потенціал банку, управління кредитними ризиками.

АННОТАЦИЯ

Карбивничий И.В. Механизм формирования и реализации кредитной политики банка. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.08 – Деньги, финансы и кредит. – Государственное высшее учебное заведение «Украинская академия банковского дела Национального банка Украины», Сумы, 2011.

В диссертационной работе систематизированы и обобщены теоретические принципы формирования, исследованы направления реализации и определены пути усовершенствования кредитной политики банка.

Сформулировано авторское определение экономической сущности кредитной политики банка, а также исследованы ключевые элементы механизма формирования данной политики. Установлено, что механизм формирования кредитной политики банка включает следующие основные элементы: целевые ориентиры кредитной деятельности; принципы формирования кредитной политики; факторы, определяющие параметры кредитной политики; количественные и качественные характеристики кредитной деятельности.

Обоснована целесообразность выделения в структуре механизма эффективной реализации кредитной политики механизма банковского кредитования и механизма финансового обеспечения. Определена сущность и обосновано значение кредитного потенциала банка в механизме формирования и реализации его кредитной политики. В структуре совокупного кредитного потенциала банку выделен иммобилизированный потенциал и мобилизированный потенциал.

Определенно, что основным методом оптимизации финансового обеспечения механизма реализации кредитной политики банков Украины должна быть диверсификация кредитного потенциала путем внедрения новых депозит-

ных продуктов и привлечения новых клиентов. Усовершенствование управления депозитными операциями банка будет способствовать трансформации средств, привлеченных из депозитных источников в кредитные ресурсы.

Усовершенствована методика оценки кредитоспособности заемщика банка – юридического лица в разрезе субъектов корпоративного бизнеса и предприятий малого и среднего бизнеса. Спецификой данного подхода является оценка финансового состояния заемщика с учетом его отраслевой специализации.

Разработан комплексный научно-методический подход к управлению кредитными рисками в банке на основе построения адекватной системы процедур вычисления их масштабной и вероятностной оценки. Разработанный подход предназначен для измерения и управления кредитным риском банка с учетом процентных и валютных рисков, риска ликвидности, а также рисков оттока клиентов и падения спроса на кредитные ресурсы.

Ключевые слова: кредитная политика банка, механизм реализации кредитной политики, кредитный потенциал банка, управление кредитными рисками.

SUMMARY

Karbovnychiy I.V. The mechanism of formation and realization of the credit policy in banks. – Manuscript.

Thesis for the degree of Candidate of economic sciences in specialization 08.00.08 – Money, finance and credit. – State higher educational institution “Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine”, Sumy, 2011.

The thesis systematizes and summarizes the theoretical foundations of formation, ways of realization and improvement of the credit policy in banks.

The thesis offers the author's definition of the economic essence of the credit policy of banks and studies the key elements of the mechanism of this policy's formation. It substantiates the appropriateness of defining in the structure of the effective realization of the credit policy the mechanism of bank crediting and the mechanism of financial provision, which were studied on the basis of the research of the credit potential of banks.

The thesis develops the methods for the evaluation of the creditworthiness of a bank's borrower – a legal person on the basis of the size of the borrower and its branch specialization. It offers a complex scientific and methodical approach to the credit risks management in banks on the basis of an adequate system of procedures for the calculation of the risks' scale and probabilistic assessment. It develops the approach designed for the management of credit risks in banks taking into the account the interest rate and currency risks, liquidity risk, as well as the risks of the shrinking customer base and the decline in the demand for credit resources.

Key words: credit policy of banks, mechanism of credit policy's realization, credit potential of banks, credit risk management.

Відповідальний за випуск
доктор економічних наук, професор
Сало Іван Васильович

Підписано до друку 20.01.2011.
Формат 60x90/16. Обл.-вид. арк. 0,9.
Гарнітура Times. Тираж 100 пр.

Державний вищий навчальний заклад
“Українська академія банківської справи
Національного банку України”
40000, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57.
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції: серія ДК № 3160 від 10.04.2008

